

O. U. MO'MINOV, A. D. BABABEKOV

INSON EVOLYUTSIYASI VA OLD TARIX

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI**

**MIRZO ULUG'BEK NOMIDAGI O'ZBEKISTON MILLIY
UNIVERSITETI**

O. U. MO'MINOV, A. D. BABABEKOV

INSON EVOLYUTSIYASI VA OLD TARIX

5120400-Arxeologiya yo'nalishi talabalari uchun

**Toshkent
"Innovatsiya-Ziyo"
2020**

UDK 57.024:930.8

BBK 28.02

M 94

O. U. Mo'minov

**Inson evolyutsiyasi va old tarix /o'quv qo'llanma/. – Toshkent:
“Innovatsiya-Ziyo”, 2020, 260 bet.**

O'quv qo'llanmada inson evolyutsiyasi bosqichlari, mehnat faoliyati va turmush tarzi, kishilik jamiyatining shakllanishi va urug' jamoasining tashkil topishi, hamda ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar batafsil bayon qilingan.

В учебном пособии подробно освещено этапы эволюции человека, трудовое деятельность и образ жизни, становление человеческого общество и возникновение родовой общины, также социально-экономическое отношение.

In this manual are widely described the stages of the Human Evolution, its work activity, forming human society and genesis of the formations. Besides, this manual contains social-economical relationships.

Mas'ul muharrir:

Sagdullayev A. S. - Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universiteti t.f.d., prof.

Taqrizchi:

Ochil'diyev F. B. - Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universiteti t.f.n. dots.

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM
VAZIRLIGI TOMONIDAN NASHRGA TAVSIYA ETILGAN.**

ISBN 978-9943-6791-3-9

© Mo'minov O. U., 2020.

© “Innovatsiya-Ziyo”, 2020.

SO'ZBOSHI

Mazkur O'quv qo'llanma "Inson evolyutsiyasi va old tarix" fanidan "5120400-Arxeologiya" ta'lim yo'nalishi uchun mo'ljallangan bo'lib, Tarix fakultetining "Arxeologiya" kafedrasida O'qituvchilari O. U. Mo'minov va A. D. Bababekovlar tomonidan ishlab chiqilgan. "Inson evolyutsiyasi va old tarix" fani o'quv qo'llanmasini yaratishda yetakchi xorijiy OTMLari o'quv qo'llanmalari va darsliklariga asoslanib xorijiy boy tajribalardan foydalanildi.

"Inson evolyutsiyasi va old tarix" fani "5120400-Arxeologiya" ta'lim yo'nalishi o'quv rejasiga asosan 1-2-semestrlarda mos ravishda 88 va 92 auditoriya soatlarda o'qitiladi. I semestrda 44 soat ma'ruza, 46 seminar mashg'ulot va II semestrda ham 44 soat ma'ruza, 46 seminar mashg'ulot o'qitiladi. Mazkur semestrlarda fanning predmeti, maqsadi va vazifalari, inson evolyutsiyasi va old tarix fanining shakllanishi, odam ajdodlarining hayvonot dunyosidagi o'rni, gominidlar evolyutsiyasining ilk bosqichi ya'ni avstrolopiteklarning vujudga kelishi, avstrolopiteklarning turmush tarzi, avstrolopiteklarning topilgan joylari tavsifi, ilk avstrolopiteklar guruhi, rivojlangan avstrolopiteklar va yirik avstrolopiteklar guruhi, Sharqiy va Janubiy Afrikadan topilgan paleoantropologik topilmalar tavsifi, avstrolopiteklar to'g'risidagi yangi nazariyalar, primatlarning avstrolopiteklardan farqlari, eng qadimgi odamlarning vujudga kelishi (Nomo): Olduvay darasidan topilgan paleoantropologik topilmalar tavsifi, ishbilarmon odam (Homo Habilis), eng qadimgi odamlarning mehnat faoliyati va

turmush tarzi, Afrika qit'asidan odamlarning boshqa hududlarga tarqalishi, Xomo Ergasterning vujudga kelishi, Xomo Ergaster va Xomo Erektuslarning farqlari, Dmanisidan topilgan eng qadimgi odam qoldiqlari tavsifi, Janubiy-Sharqiy Osiyo Xomo Erektuslari, Flores odami, Neandertallarning vujudga kelishi, Neandertal bilan Xomo Sapiensning farqi, zamonaviy genetika fanida inson evolyutsiyasidagi o'zgarishlarning aniqlanishi, qadimgi tosh asri madaniyatlari, qadimgi odamlar migratsiyalari.

"Inson evolyutsiyasi va old tarix" fanini o'zlashtirish jarayonida bakalavr Inson evolyutsiyasi va old tarix fanning ahamiyati va ijtimoiy fanlar sohasida tutgan o'rni to'g'risida, paleoantropologiya fanining yutuqlari, inson evolyutsiyasi bosqichlari, paleoantropologiya va arxeologiyaga oid materiallardan foydalanish kabi ko'nikmalarga ega bo'ladi.

Ushbu o'quv qo'llanma bobdan iborat bo'lib, ular ma'ruza materiallari (ma'ruza matni, adabiyotlar ro'yxati, savol va topshiriqlar, test savollaridan tashkil topgan.

I BO'LIM. INSON EVOLYUTSIYASI

I BOB. INSON EVOLYUTSIYASI VA OLD TARIX FANIGA KIRISH

1.1 Inson evolyutsiyasi haqidagi bilimlarning vujudga kelishi

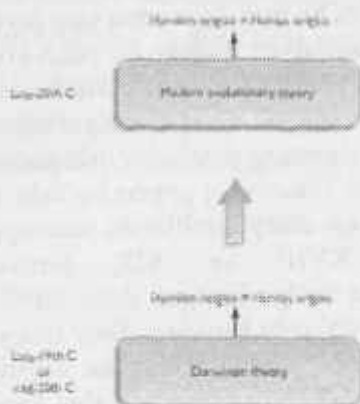
Odamning eng qadimgi ajdodlari. Inson tabiat yaratgan tirik mavjudotlarning eng oliysi hisoblanadi. Yer yuzida bu oliy darajadagi mavjudotni paydo bo'lib, yashay boshlaganiga qariyb 7,5-7 million yillar o'tdi. Mazkur davr mobaynida inson mehnat qilish tufayli hayvonlar olamidani ajralib chiqib, uzoq rivojlanish bosqichini o'z boshidan kechirib, nihoyat bundan 40-45 ming yil ilgari hozirgi zamon qiyofasidagi odamga aylandi. Shu bilan antropologiya jarayoni ham tugab, nihoyasiga yetdi.

O'zining kelib chiqishiga qiziqish, uni bilishga intilish odamlarda juda ham erta uyg'ongan. Lekin dastlabki kishilarning ilmiy bilimi juda oz bo'lganligi tufayli bu masalaga uzoq vaqt javob topmaganlar. Ammo kishilar o'z ajdodlari haqida ko'pdan-ko'p afsona va rivoyatlar to'qiganlar. Ilmiy bilimlarning to'plana borishi natijasida odamlarda o'z o'tmishiga qiziqishning tobora kuchayishiga olib kelgan. Natijada odamning paydo bo'lishi haqida xilma-xil nazariyalar paydo bo'lgan. Odamning paydo bo'lishi va yaratilishi haqida qadimgi va o'rta asr diniy kitoblarida mantiqsiz afsona va rivoyatlar ko'p uchraydi. XVIII va XIX asrlarda arxeologiya, antropologiya sohasida qo'lga kiritgan ilmiy dalillar va ilg'or qarashlar, odamning kelib chiqishi haqidagi diniy rivoyat va afsonalarga ilk bor zarba berib, bu masalani bundan keyingi rivoji uchun zamin hozirladi. XVIII-XIX asrlarda shakllanib vujudga keladigan arxeologiya fani qo'lga kiritgan yangi dalillar alohida ahamiyatga ega bo'ldi. Qadimgi davrning ilg'or fikrli Rim, Yunon, Hind va Xitoy mutafakkirlari insonning tabiiy ravishda paydo bo'lganligi haqida o'z mulohazalarini bildirganlar. Lekin bu fikr o'rta asrlarda cherkov va dinning ta'siri natijasida

rivojlantirilmadi. Ammo XVII asr oxiri va XVIII asrdan boshlab olimlar bu masalaga jiddiy e'tibor bera boshladilar.

Chunonchi J. B. Lamark, Karl Linney, Tomas Gekсли va boshqalar insonning biologik jihatidan maymunlarga yaqinligi, kelib chiqishi va uning tabiatda tutgan o'rni haqida ilg'or fikrlar bilan maydonga chiqdilar.

Bu sohada mashhur ingliz olimi, tabiatshunosi Charliz Darvinning xizmatlari alohida ahamiyatga egadir. Ch. Darvin o'zining «Tabiiy tanlanish yo'li bilan turlarning paydo bo'lishi» (1863), «Odamning paydo bo'lishi va jinsiy tanlanish» degan asarlarida o'zigacha to'plangan va o'zi yiqqan materiallarga asoslanib o'simliklar va hayvonlarning eng oddiy turlaridan rivojlanib, oliy turlarga yetganligini isbot qilib berdi. Ch. Darvin odamning hayvonot olamidani kelib chiqqanini isbot qilib berar ekan, u odamning paydo bo'lishida tabiiy tanlanishning ahamiyatiga ortiqcha baho berib yuborib, eng muhim sotsial sabab

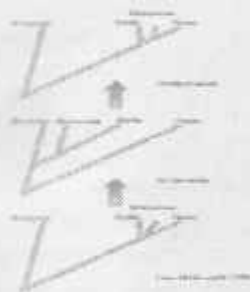
bo'lgan mehnatning olamshumul ahamiyatini payqamadi. Lekin Darvinning ulug' xizmati shundaki, o'simliklarni, hayvonlarni hamda odamni xudo o'zgarmaydigan qilib yaratgan degan diniy afsonaviy fikrlarni yo'qqa chiqardi. U o'zining evolyutsion ta'minoti bilan yer yuzidagi butun tirik mavjudotlarning eng oliysi hisoblangan odam ham

yaratilgan, hamda turlar o'zgarmaydi degan metafizik va diniy tasavvurlarga qarshi chiqib, bu fikrlarni xato ekanligini isbot qilib berdi.

Lekin ko'p yillar davomida olib borilgan geologik, paleontologik va arxeologik tadqiqot ishlari oraliqdagi bu uzilishni bir darajada to'ldirdi. Odamning ham, gorilla va shimpanzelarning

yaqin umumiy ajdodi hisoblangan odamsimon qazilma maymunlar driopiteklar 27 million yillar ilgari miotsen davrida, janubiy Osiyo, janubiy Yevropa va Afrikada tarqalgan edi.

Bulardan yana biri Darvin driopiteki bo'lib, uning qoldiqlari Avstraliyaning o'rta miotsen yotqiziqlaridan topilgan.

Odam ajdodiga yaqinroq maymunlardan yana biri ramapitek bo'lib, ularning suyak qoldiqlari Shimoliy Hindistondagi Sivalika tepaligining quyi plitsen yotqiziqlaridan topilgan.

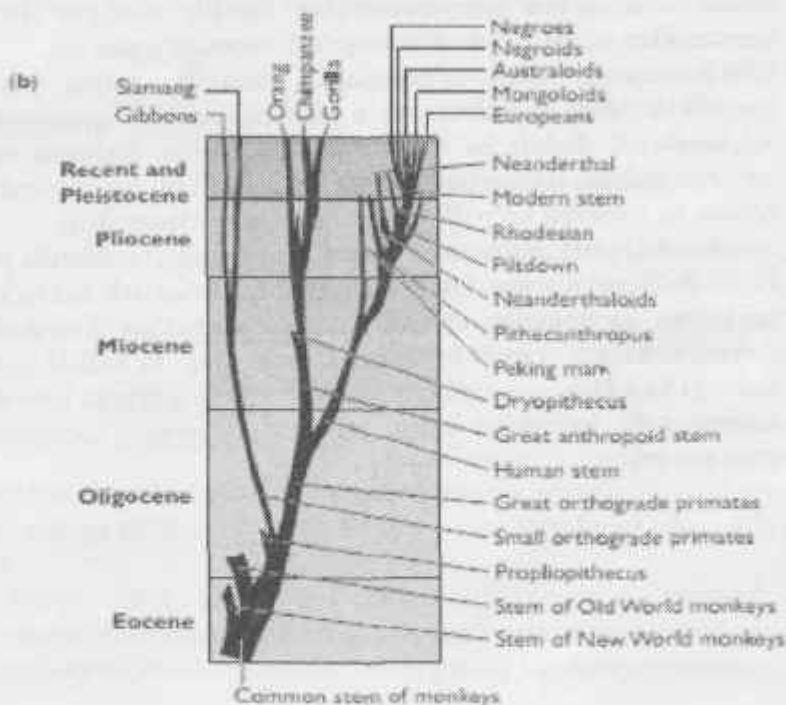
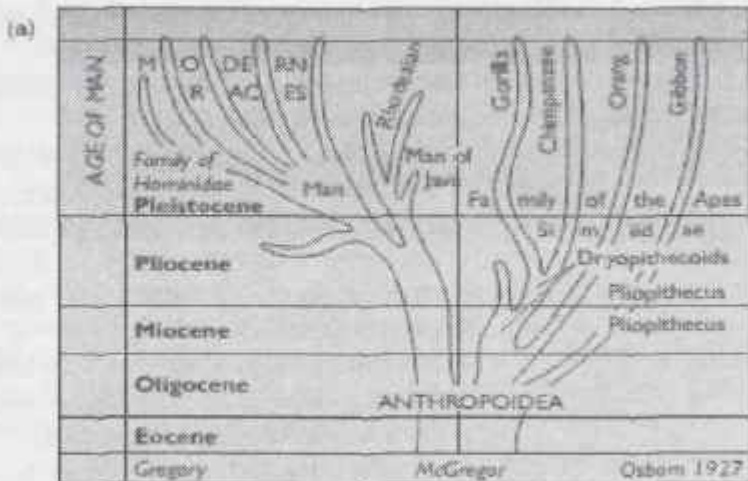
Ramapitekning qoldiqlari Sharqiy Afrikadagi Keniyadan topilib, uni keniyapitek ham deb ataladi.

Bu bosqichda inson ajdodi hozirgi zamon odamsimon maymunlaridan ajralib chiqqan bo'lib, ramantipikni odam ajdodi deb hisoblash mumkin emas edi.

Ramapitek tropik o'rmonlarda, daraxtlar ustida yashab, o'simliklar bilan ovqatlanar va u ham odamsimon maymunning o'zginasi edi. Lekin ba'zi olimlar ramapitekni nisbatan ochiq joylarda yashab, ikki oyoqda yurgan, degan fikrni ilgari suradilar. Ammo bu qarashni ko'p olimlar qo'llab quvvatlamaydilar.

Udobnopitek miotsenning oxiri, plitsenning boshlarida ya'ni 13-16 million yil muqaddam yashagan. Udobnopitek tishlarining tuzilishiga qarab hukm chiqarilsa, u ko'p jihatdan driopitek va romanipiteklarga yaqin bo'lgan. Olimlarning ta'kidlashicha u qadimgi karkidan, mastadan, gipparion, jirafa va giyena kabi yirik sutemizuvchi hayvonlar bilan zamondosh bo'lgan odamsimon maymun edi.

1.2. Inson evolyutsiyasi bosqichlari

Avstrolopitek deb ataluvchi qazilma odam ajdodi nisbatan ham odamga juda yaqin edi. Avstrolopitekning suyaklari dastlab 1924-yili R. Dart tomonidan kashf etilib bayon etilgan.

So'ngi vaqtda olib borilgan qidiruv ishlari natijasida 400dan ortiq avstrolopitek maymunlarining suyak qoldiqlari topildi. Ularning aksariyati Janubiy va Sharqiy Afrikadan topilib, ikki urug'ga mansubdir.

Bu Tuanga, Makapansgate va Sterkfonteyndan topilgan afrikalik avstralopitek hamda Kromdray va Svarkransdan topilgan parantropidir. Ularning sanasi 900 ming yildan 3 million yilgacha borib taqaladi. Bular parantrop va boys zinjontropiga mansub bo'lib, Tanzaniyaning Olduvay darajasidan, Keniyaning Turkona (Rudolf) ko'li atrofidagi Kanepoy, Kooba-Fora, Lotegam, Ileret, Efiopiyaning janubidagi Omo daryosi vodiysidan topib o'rganilgan. Sharqiy Afrika avstrolopitekning sanasi kaliy-argon usuli bilan aniqlanishiga 5,5 bilan 0,7 million yil bilan chegaralanadi.

Shuni ham aytib o'tish kerakki, Sharqi-Janubiy va Janubiy Osiyodan ham avstrolopitekka yaqin bo'lgan mavjudotlarning suyak qoldiqlari topilgan.

Xitoyning Janubidagi Topilgani BLEK gigantopitegi Shimoliy Hindistondan topilgan bilaspur gigantopitekning hamda Yavanning Sangirak degan joyidan topilgan qadimgi yavan magentroplarini shular jumlasidan kiritish mumkin.

Avstrolopiteklar yerda yashashga moslashgan mavjudot bo'lib, ikki oyoqlab yurgan. Ular hamma odamsimon maymunlardan farq qilgan va ayni vaqtda odamga yaqinlashib qolgan edi. Ammo ularning oyoq-qo'llarida ushlagich organlari saqlanib qolgan bo'lib, u hali tayanch organi sifatida to'liq shakllangan emas edi. Uning barmoqlari ancha kuchli, bo'g'inlari taraqqiy etgan bo'lib, qamrab olish va mahkam tutish xususiyati bilan har qanday odamsimon maymunlar bo'g'inidan farq qilgan edi.

- B. ona urug'i jamoasi davriga
- C. ota urug'i jamoasi davriga
- D. ilk davlatlarning vujudga kelish davriga

Bob bo'yicha tavsiya etilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Roger Lewin and Robert A. Evolution the human story, Principles of Human Evolution. Great Britain, 2011, oley, 2nd ed., Blackwell, 2004. r 10-46
2. Roger Lewin. Human evolution: an illustrated introduction / 5th ed. Blackwell, 2005. R 14-102
3. Вишняцкий Л.Б. Введение в преисторию. Проблемы антропогенеза и становления культуры: - Кишинев: "Высшая антропологическая школа", 2005. Стр. 10-55.
4. Алексеев В.П. Першиц А.И. История первобытного общесво. -М. "Наука", 2012. Стр. 3-10.

GLOSSARIY

Aborigine – Tub aholi.

Anthropogenesis – inson jismoniy qiyofasining shakllanishi, mehnat faoliyatining, shuningdek, jamiyatning kundalik rivojlanish jarayoni.

Anthropogenesis – odamning kelib chiqishi va rivojlanishi jarayoni

Antiquitates – Rimlik mualliflar yunoncha arxeologiya termini oʻrinda Antiquitates – qadimiyot terminini qoʻllashgan.

Archaea – Geologik davrlardan biri boʻlib, bu erada yerda hali hayvon organizmlari kam va oʻsimlik organizmlari boʻlmagan.

Archaeology – Arxayos – qadimgi va logos – fan degan maʼnoni anglatadi

Art Natela – diniy marosimlar bilan bogʻliq boʻlgan tanaga tushirilgan tasvirlar.

Australopithecus Garhi – Taajjublanarli avstrolopitek.

Australopithecus – Janubiy maymun.

Australopithecus africanus – Janubiy Afrika maymuni.

Australopithecus bahrelghazali – Baxr al Gʻazallik avstrolopitek. Joy nomidan olingan.

Autochthon – mahalliy, jaydari, tub aholi mahalliy yer egasi boʻlgan xalq, mamlakatning ibtidoiy aholisi, aborigenlar.

Cainozoe – Uchlamchi va toʻrtlamchi davrlardan iborat.

Cave drawings – qoyalarga tushirilgan tasvirlar, petrogliflar, gʻor devorlariga tushirilgan tasvirlar.

Churinga – 8-15 sm. yalpoq tosh va daraxt boʻlaklari.

Civilization – jamiyat erishgan moddiy va maʼnaviy taraqqiyot darajasi. Faqat insonga xos sunʼiy olamni moddiy va maʼnaviy jihatdan takomillashuvidagi muvaffaqiyatlari koʻrsatkichi.

Sorroboree – Raqs turi.

Dolmen – britanacha “dol” – stol, “men” – tosh degan ikki soʻzdan tashkil topgan. U tosh stol degan maʼnoni bildiradi.

Early religious beliefs – arxeologik davrlardan biri yuqori paleolit davrida vujudga kelgan.

Endogamy – Ichki nikoh.

Ethnikos – xalqchil, xalq tomonidan yaratilgan

Ethnos – Elat, xalq. Etnologiyada urugʻ, qabila, elat, xalq, millat etnos deb yuritiladi.

Evolution – tadrijiy rivojlanish degan maʼnoni anglatib, tabiat, jamiyat va ruhiy-maʼnaviy rivojlanish konsepsiyalarini umumlashtirib ifoda etishga xizmat qiluvchi tushuncha. Evolyutsiya tushunchasi keng maʼnoda rivojlanish tushunchasining sinonimi sifatida ishlatiladi.

Exogamy – Tashqi nikoh.

Fratriy – ogʻa-ini, qarindoshlik maʼnoni bildiradi.

Gathering – tabiat mahsulotlarini ishlab chiqarishdan tayyor holicha terib-termachlab, ovlab isteʼmol qilish.

Genealogy – (yunon.shajara) – yordamchi tarix fanlardan biri XVII-XVIII asrlarda vujudga kelgan.

Genesis – kelib chiqish. Etnologiyada xalqlarning kelib chiqishi.

Geochronology – Yerning yoshini yillar bilan ifodalab berish.

Gerontocracy – jamoada qari erkaklar hukmronlini anglatib, mavjud sharoitda unchalik aniq boʻlmada maʼno jihatidan qoniqarli deb topilgan.

Homo erectus – toʻgʻri tik yuruvchi odam.

Homo georgicus – Gruzialik odam.

Homo habilis – ishbilarmon odam.

Homo rudolfensis – Rudolflik odam.

hypothesis monotsentrik – oʻsimlik yoki hayvonlarning bir joy (markazdan)dan paydo boʻlib, tarqalganini bildiradi.

hypothesis politsentrik – oʻsimlik yoki hayvonlarning bir nechta joy (markazlardan)dan paydo boʻlib, tarqalganini bildiradi.

Initiation – oʻsmirlarni kattalar safiga oʻtkazish marosimi

Kenyanthropus platyops – silliq yuzli kenyalik odam

Kromlahi – britanacha boʻlib “krom” – aylana, doira “lex” – joy degan maʼnolarni bildiradi.

language signals – narsalarni aniq belgilar yordamida ifodalash.

Manger – britancha “men” – tosh, “gir” – uzun soʻzlardan tuzilgan boʻlib, “uzun tosh” degan maʼnoni bildirar ekan.

marriage gerontocracy – qari erkaklarning qizlarga yoki yosh juvonlarga uylanishi.

Matriarxat – ona oilasi – ayollarning eng yaqin qarindoshlaridan iborat ayol va erkaklardan tashkil topgan.

Megalit – “megas” va “litos” degan yunon soʻzlaridan tashkil topgan boʻlib, “megas” – katta, “litos” – tosh degan maʼnolarni bildiradi.

Mesolithic – yunon neo – yangi, litos – tosh) yangi tosh davri.

military democracy – urugʻchilik jamoasining soʻnggi bosqichida jamoani boshqarishda harbiy ruhning kuchaygan davri. Bu davrda jamoa qabila va urugʻ boshliqlari tarkibidan tashkil topgan harbiy, diniy va dunyoviy kengash tomonidan boshqarilgan. Urugʻchilikdan sinfiy jamiyatga oʻtish davridagi boshqaruv shakli hisoblanadi.

Monogamy – yakka (nikox) xotinlik.

Neolit – neolit tosh asrining yuqori va oxirgi bosqichi boʻlib, bu davrda toshdan yasalgan mehnat qurollarini yasash texnikasi takomillashadi.

Neolithic – neolit tosh asrining yuqori va oxirgi bosqichi boʻlib, bu davrda toshdan yasalgan mehnat qurollarini yasash texnikasi takomillashadi.

Olduvai – Afrika hududida aniqlangan dastlabki tosh davri madaniyati.

Opossum – uzun dumli qopchiqli ayiqcha.

Paleoanthropology – qadimgi odamlarni oʻrganuvchi fan.

Petroglif – shuningdek, qoya toshlarning silliq sirtiga urib, oʻyib, chizib va ishqalash usuli bilan ishlangan tasvirlar.

Petrography – bu geologiya fani boʻlib, u togʻ jinslarni har tomonlama oʻrganadi.

Pleistocene – (yunonchada pleistof) bundan 2,588 million yil avval boshlanib 11,7 ming yil avval tugagan geologik davrlardan biri.

Pleistocene – Buyuk muzliklar mavjud bo'lgan davr hisoblanadi.

Polygamy – ko'p (nikoh) xotinlik.

Polygamy – ko'p xotinlik.

Prehistoric art – ibtidoiy jamiyat davrida vujudga kelgan old tasviriy san'at.

producing farm – uning paydo bo'lishi ibtidoiy iqtisodiyotning ulkan yutug'i, kelgusidagi insoniyatning ijtimoiy-iqtisodiy tarixida asos, muntazam ortiqcha, keyinchalik, qo'shimcha mahsulot olish uchun muhim sharoit yaratildi.

Quaternary period – ya'ni insoniyat paydo bo'lgan davr antropogen davri deb ham yuritiladi.

Quaternary period, or anthropogenic – bundan 2,588 million yil avval boshlanib hozirga qadar davom etmoqda.

Sahelanthropus tchadensis – chadlik saxel odami.

Sinanthropus – Xitoy odami.

spelled, emmer – bug'doyning bir navi.

territorial Nearby – xo'jalikning ilg'or shakllariga o'tilishi, ortiqcha mahsulotning paydo bo'lishi va mehnat taqsimotining yuzaga kelishi oqibatida jamiyatda mulkiy tengsizlik paydo bo'lgach urug'chilik jamoasi o'rnida vujudga kelgan jamoa. Hududiy qo'shniçilik jamoasining belgilaridan biri shuki, unda aholi bir necha guruhlarga (zodagonlar, harbiylar, zaroatchilar, chorvadorlar, hunarmandlar) bo'linib ketadi va o'zlariga xos hayot tarziga ega bo'ladilar.

The art of the Paleolithic – tosh davriga oid totemizm va feshizm bilan bog'liq bo'lgan tasvirlar.

The primitive form of – ilk, dastlabki, sodda degan ma'nolarni anglatadi.

Australopithecus afarensis – bundan 4-2,5 million yil avval Sharqiy Afrikada istiqomat etgan.

Rithecantropus – yunoncha "pitekos" – maymun, "antropos" – odam) Indoneziyaning Yava orolidan topilgan eng qadimgi odam.

MUNDARIJA

Soʻz boshi.....	3
I boʻlim. Inson evolyutsiyasi	
I bob. Inson evolyutsiyasi va old tarix faniga kirish	
1.1 Inson evolyutsiyasi haqidagi bilimlarning vujudga kelishi.....	5
1.2 Inson evolyutsiyasi bosqichlari.....	9
II bob. Odam va uning ajdodlarining hayvonot dunyosidan ajralib chiqishi	
2.1 Yerda hayotning vujudga kelishi.....	18
2.2 Primatlar evolyutsiyasi.....	21
2.3 Primatlarva antropoidlar.....	24
III bob. Gominidlar evolyutsiyasining ilk bosqichi.	
Avstralopiteklar	
3.1 Avstralopitekarning vujudga kelishi.....	35
3.2 Ilk avstralopiteklar.....	40
3.3 Rivojlangan va yirik avstralopiteklar.....	43
IV bob. Eng qadimgi odamlarning vujudga kelishi va mehnat faoliyati (Nomo)	
4.1. Eng qadimgi odamlarning vujudga kelishi.....	52
4.2. Homo Habilisning turmush tarsi va mehnat faoliyati.....	55
4.3. Eng qadimgi odamlar migratsiyalari.....	57
V bob. Zamonaviy qiyofadagi odamning vujudga kelishi va antropogenez jarayoninig tugallanishi (Homo sapiens)	
5.1. Neandertallarning vujudga kelishi, turmush tarsi va mehnat faoliyati.....	78
5.2 Homo sapiens, sapiensning vujudga kelishi.....	87
VI bob. Odam vujudga kelishining ijtimoiy aspektlari	
6.1. Irqlarning vujudga kelishi.....	92
6.2 Irqlarning shakllanish nazariyalari va kontseptsiyalari.....	97
II Boʻlim. Old tarix	
I bob. Old tarix fanining predmeti va uning boshqa fanlar tizimidagi oʻrni	
1.1. Old tarixfanining predmeti va boshqa fanlar bilan aloqasi..	104
1.2. Old tarixning oʻziga xos xususiyati va uning ahamiyati.....	106
II bob. Davrlashtirish muammolari	

2.1. Davrlashtirish turlari.....	114
2.2. Davrlashtirish va sanalarni aniqlash usullari.....	121
III bob. Old tarixning manbashunosligi va tarixnavisligi	
3.1. Old tarix manbashunosligi.....	128
3.2. Qadimgi tilshunoslik old tarixni qayta tiklashning muhim manbai sifatida.....	144
IV bob. Ibtidoiy old tarix tarixnavisligi	
4.1. Qadimgi davr mualliflarining old tarix haqidagi qarashlari..	153
V bob. Ibtidoiy to'da	
5.1. Dastlabki odamlar jamoasi (to'da).....	167
5.2. Nutq va muloqot.....	169
VI bob. Ilk ibtidoiy urug' jamoasi davri	
6.1. Ilk ibtidoiy jamoa haqida umumiy tushuncha.....	174
6.2. Dastlabki urug'chilik jamoasining ishlab chiqarish kuchlari	178
VII bob. Ibtidoiy so'nggi urug' jamoasi davri	
7.1. So'nggi urug' jamoasi haqida umumiy ma'lumotlar.....	186
7.2. Dehqonchilik va chorvachilikning vujudga kelishi	188
VIII bob. Ibtidoiy oila va nikoh	
8.1. Jamiyatning yosh va jinsga qarab bo'linishi va erkaklar uyi.....	195
8.2. Oila-nikoh munosabatlari tarixi.....	197
IX bob. Ibtidoiy ma'naviy madaniyat	
9.1. Madaniyat tushunchasi va foydali bilimlarning o'sishi.....	206
9.2. Dinning ibtidoiy shakllari.....	207
X bob. Ibtidoiy jamoa va sivilizatsiya	
10.1. Ibtidoiy jamoa tuzumining buzilish shart-sharoitlari va talonchilik urushlari hamda harbiy demokratiya.....	222
10.2. Dastlabki tabaqalar va davlatning vujudga kelishi.....	227
Glossariy	233

O. U. Mo'minov

INSON EVOLYUTSIYASI VA OLD TARIX

O'QUV QO'LLANMA

Toshkent - "Innovatsiya-Ziyo" - 2020

*Muharrir: Nolsaidov F. B.
Musahhah: Abdurahmonova S. A.*

*Nashriyat litsenziyasi: AI A8023, 27.10.2018.
Bosishga 30.10.2020, da ruxsat etildi. Bichimi 60x84.
"Times New Roman" yarmiturasi. Ofset bosma uzulida bosildi.
Shartli bosma tabog'i 17. Nashr bosma tabog'i 16,25.
Adadi 200 nusxa.*

*"Innovatsiya-Ziyo" MCHJ mutbau bo'limida chop etildi.
Manzil: Toshkent shahri Farhod ko'chasi 6-uy*